

Yukarı Bakma (Don't Look Up) Filmi Üzerine

Editörün Notu-1: Yazı içerisinde filme dair bazı temel noktalar üzerinde durulmaya çalışılmış bunlar doğru bir yöntem ve yaklaşımla analiz edilmeye çalışılmıştır. Bununla beraber filmin bütün hatları ve içerisinde tartışılan pek çok konu da yazının uzatılmaması adına tartışmaya dahil edilmemiştir. Filmi izlemiş olan, bu yazıyı okuyan ve bununla ilgili görüşlerini paylaşmak isteyen okurlarımızı info@yenikomunizm.com adresinden veya sosyal medyadan bizlerle iletişime geçmeye davet ediyoruz.

Editörün Notu-2: Sitemiz yazarlarından İbrahim Salık'ın yazdığı bu yazı filmi izlememiş olan okuyucular için filmin içeriğine ve olaylarına dair içerikler - spoiler- barındırmaktadır.

Kısa bir süre önce bir internet platformunda Adam McKay imzası taşıyan Leonardo DiCaprio gibi Hollywood yıldızlarını içerisinde barındıran bir film yayınlandı. "Yukarı Bakma" veya orijinal adıyla "Don't Look Up" sistemin pek çok çelişkisine değinirken seyirciyi zaman zaman depresif bir ruh haline sokması ama bu depresifliğin ve trajikliğin içerisinde sık sık güldürebilmesi itibarıyla başarılı bir kara komedi örneği gibi duruyor.

Öte yandan dünya çapında milyonlarca insana ulaşan film içeriğinde çok ciddi hataları da barındırıyor. Bir yandan sistemin pek çok çelişkisini çok başarılı bir şekilde teşhir ederken öbür taraftan çizdiği apokaliptik (kıyametçi) vizyon ve bundan bir çıkış olmaması gibi temaları işleyerek yönetmen McKay'in ''burjuva hakkın dar ufkuna'' takılıp kaldığını çok net bir şekilde ortaya koyuyor. Bütün bu tezatlıklarıyla beraber filmin mercek altına alınması esasında bir yöntem ve yaklaşım ortaya koyma meselesidir.

Film, Kate Dibiasky rolündeki Jennifer Lawrence'ın dünyaya

doğru gelmekte olan bir kuyrukluyıldız keşfetmesiyle başlıyor. Dr. Mindy rolündeki DiCaprio'nun bilimsel yöntem kullanarak yaptığı hesaplamaların sonucunda bu kuyrukluyıldızın bir ''gezegen öldürücü'' olduğu ve yaklaşık 6 ay içerisinde dünyaya çarparak insan ırkının hatta gezegendeki yaşamın toptan sonunu getireceği anlaşıyor. Filmden anladığımız kadarıyla bu teknik olarak kaçınılabilecek bir senaryo, nitekim filmde ''süper güç'' (siz bunu emperyalist olarak okuyun) devletlerin ellerindeki nükleer füzelerle kuyrukluyıldız kontrollü bir şekilde patlatılabiliyor. Dr. Mindy durumu NASA'ya bildiriyor ve bu noktada absürtlükler (kapitalist-emperyalist sistemin gündelik ve sürekli işleyişi) başlıyor.

Siyaset ve Medya

Dr. Mindy ve Kate ikilisi yaptıkları keşif sonucunda heyecanlı bir şekilde Beyaz Saray'ın yolunu tutarlar. Sonuçta insanlık varoluşsal bir tehditle karşı karşıyadır ve bunu engelleyebilecek naçizane güç dünyanın en büyük şiddet ve terör makinesi ABD emperyalizminin başı Amerika Başkanından başkası olamaz (!) Başkan rolünde bizleri Meryl Streep karşılar; zaman zaman artık eğreti gelen ironilerle yönetmen bizlere Amerikan siyasetinin ordu ayağından en yüksek düzey siyasi temsilcilerine kadar bu sistemin temsilcilerinin bu denli ciddi bir risk karşısında ne kadar kayıtsız, vurdumduymaz, hatta alaycı olduklarını gözler önüne serer. %96,7 gibi kesinliğe yakın bir ihtimal karşısında ABD Başkanı daha halen Yüksek Mahkeme atamalarını düşünmektedir. Mckay burada hakim sınıfların düşünüş ve davranış biçimlerine dair bazı önemli noktalara değinmekle beraber bütün eleştirilerini yanlış, bilimsel olmayan bir metodoloji üzerinden kurguluyor. Nitekim çizdiği karakter tiplerinin eğretiliği ve umursamazlığı izleyicide ''acaba böyle olmayanları da var mıdır?'' ''daha düzgün birisi olsa bu meseleyi çözebilir miydi?'' gibi sorular sorduracak düzeydedir. Bu konuda çok net olmamız gerekiyor: Kapitalist-emperyalist sistemin doğayı

talan etmesi şu ya da bu kişinin yönetici olması veya siyasetçilerin daha duyarlı olmaları meselesi değildir. Bu sistemin işleyişinin temel dinamikleri doğanın bir girdi çıktı olarak değerlendirilmemesi sonucunu oluşturur, bu durum sistemin anarşik örgütlenmesinden kaynaklıdır.

Mckay, günümüz medyasının ne derece riyakar ve yozlaşmış olduğunu da gösterir. Kimi haber kanalları bu meseleyi gündeme bile getirmek istemezken; Dr. Mindy ve Kate'i ağırlayan televizyon programında ünlü bir çiftin bitmiş aşk hikayesinden sonra yayına alınmaları ve bu yayına katılmalarının aslında programa renk katmaktan ibaret olduğunu anlamalarıyla artık dayanamayan Kate bir sinir krizi geçirir. (Burada Dr. Mindy panik atak hastası olmasına rağmen Kate'in sinir krizi geçirmesi akıllara yine klasikleşmiş ''histerik kadın'' stereotipini getirir.) İnsanlığın sonunun yakın olduğunu, sadece 6 ayımız kaldığını bağırıp çağırır. Bu durum kısa bir süre içerisinde bir ''meme'' (yazılı görsel) dönüşerek sosyal medya kinizminin ve sarkazmının gazabına uğrar. İnsanlık için bu derece akut bir sorun kısa bir sürede bir şaka malzemesine çevrilir. Yine filmde meşhur bir gazete durumu haber yapmayı reddeder, bahaneleri NASA Başkanı'nın durumu yalanlamasıdır. Dr. Mindy kendisinin astronom olduğunu, hesaplamalarının doğru olduğunu ve NASA Başkanı'nın uzay bilimleriyle ilişkisi olmayan atanmış bir başkan olduğunu söylemesine rağmen bu sahne toplumdaki yerleşik düşünce biçimlerini ve problemlili düşünüş biçimlerini teşhir eder. İnsanlar doğru-yanlış tartışması yapmaktan ziyade (neyin objektif realiteye tekabül ettiği fakat neyin etmediği) bir kurumun veya kişinin otoritesine ''inanmayı'' tercih ederler.

Mckay burada temel bir şeyi bilmiyor veya görmezden geliyor gözükmektedir: Her siyasetin arkasında şu ya da bu sınıfın çıkarları olduğunu... Burada Lenin'den bir alıntı yapmakta fayda vardır. Lenin bu durum için şöyle söyler:

İnsanlar, her zaman, siyasetteki aldatmaların ve aldanmaların aptal kurbanları olmuşlardır ve bütün ahlaksal, dinsel,

siyasal ve toplumsal sözler, bildiriler ve vaatler arkasındaki şu ya da bu sınıfın çıkarlarını aramayı öğrenmedikleri sürece de, böyle kalacaklardır. Reform ve ilerleme şampiyonları, ne kadar barbarca ve çürümüş görünürse görünsün, her eski kuruluşun, belirli egemen sınıfların zorlamasıyla ayakta durduğunu görmedikçe, her zaman eski düzenin savunucularının oyununa geleceklerdir.

Bob Avakian ise Mckay gibi liberallerin ‘‘ödipal kompleksleri’’ olduğunu söyler. Bunu Lenin’in bu alıntısını anlayamadıkları ve kendilerini zorla körleştirdikleri için söyler. Filmde sınıflar üstü çıkarımlar yapan Mckay için bu bir hayli doğru bir tespit durumundadır.

Filmin Temel Analojisi: Ekolojik Kriz

Dr. Mindy’nin Everest Dağı büyüklüğünde dünyaya çarpacak olan kuyrukluyıldızı, aklıselim her insanın yapacağı bir okumayla aslında mevcut ekolojik krizin bir analojisidir. Filmin burada çok doğru tahlil ettiği olgulardan birisi de gerçekten varoluşsal bir krizle karşı karşıya olduğumuzdur. Bu öyle böyle bir durum değildir. Film her ne kadar burada acemi ve basit bir ‘‘alarmcılık’’ halini tercih etse de, gerçek durum çok daha fazla gereksiz acıyla bezeli bir yoldur. Küresel iklim krizi hız kazandıkça milyonlarca insan yerlerinden olacak, kitlesel açlık hızlanacak, insanlık yeni salgınlar ve tehlikeli patojenlerle karşı karşıya gelecek, aşırı hava olayları hız kazanırken pek çok türün varoluşu sonlanacaktır. Bundan en fazla acı çeken ise Küresel Güney yani Üçüncü Dünya ülkelerinin ezilen halk kitleleri olacaktır.

Dünyaya gerçekten de bir ‘‘kuyrukluyıldız’’ yaklaşıyor. Bu küresel iklim krizidir! Bu krizin neden bu sistemden kaynaklı olduğuna ve bu sistem içerisinde neden çözülemeyeceğine bir göz atalım. Küresel iklim krizinin gelişimini, dinamiklerini ve veçhelerini incelediğimiz Ekoloji Dosyasında şöyle bir ifade yer almaktadır:

‘‘Kapitalizm-emperyalizm doğayı kar için üretime hizmet eden sınırsız bir girdi olarak görür; doğa üzerine ve üzerinden yatırım yapar, spekülasyonda bulunur ve ticaret yapar.

Raymond Lotta’nın çok iyi bir şekilde değindiği üzere Endonezya’da ormanların kesilerek biyo-yakıt ve palmiye yağı üretimi yapılırken atmosfere yayılan karbon ve Sumatra kaplanlarının yok olması maliyet-kazanç hesabının dışında kalır. Çünkü tekil özel mülkiyet birimleri lojistikten, emek maliyetine kadar detaylı bir şekilde yaptıkları hesaplamalarda çevresel ve sosyal maliyetleri ‘‘dışsallaştırırlar’’ bunlar maliyet-kazanç hesaplarının dışında tutulan kaynaklardır.’’
[1]

Bu kapitalist-emperyalist sistem altındaki üretimin dinamiklerinden ve nasıl işlediğinden kaynaklı bir fenomendir. Film bu fenomeni es geçer. Kamerasının objektifini kapitalizmin temel dinamiklerine -üretim ilişkilerine- çevirmek yerine, film yozlaşmış siyasetçiler ve gözünü kar hırsı bürümüş yeni nesil burjuvalar ile çok sığ bir okuma sunar. Bu burjuvaların temsili ise BASH şirketinin yöneticisi Peter Isherwell ile verilir. BASH uluslararası bir teknoloji tekelidir. Şirket günümüzün emperyalist asalaklığının ulaştığı boyutları ve kapitalizmin ‘‘mutluluk kültürünün’’ iyi ancak bir o kadar da basit bir resmini sunar. Yönetici Isherwell ise çarpacak olan kuyrukluyıldızı ‘‘çılgın’’ bir proje ile madencilik faaliyetleri için kullanmak ister. Kendi şirketinin astronomlarının hesaplamalarına göre kuyrukluyıldızda 140 trilyon dolarlık değerli maden bulunmaktadır. Isherwell’in bu hamlesi kuyrukluyıldıza yapılacak ‘‘nükleer müdahaleyi’’ iptal ettirir. Buna karşılık Isherwell’in çılgın planı başından itibaren başarısızlığa mahkumdur. Nitekim bilimsel yöntemle uymadan sadece olası tahminler üzerinden uygulanan metodoloji bütün insanlığın varoluşunu sonlandıracak sonuçlara sahiptir. Film burada bir yandan teknolojinin ‘‘ilerlemesi’’ sayesinde/yüzünden insanların karşı karşıya oldukları tehlikeleri, algoritmaların dünyası ve yapay zeka gibi

meselelere girifir. Öte yandan bunların sınıfsal boyutlarını yine sorgulama gereği hissetmez. Bunların hangi üretim süreci sonucu, hangi üretim ilişkileri sonucu oluştuğunu ve dünyadaki hakim kültürün hangi sınıf ilişkilerine tekabül ettiğini sorgulama gereği hissetmez. Böylece mesele basit bir şekilde BASH şirketinin ve yönetici Isherwell'in doymak bilmeyen açgözlülüğüne dönüşür.

Ancak gerçekte iyi veya kötü kapitalist diye bir şey olmadığı gibi mesele şu ya da bu kişinin kişisel hırsları veya burjuvazinin kar açlığı, hırsı değildir. Bunlar bilimsel olmanın ötesinde meseleyi sübjektif niyetler aleminde okuyan, sistemin temel dinamiklerini anlayamayan problemlili okumalardır. Marx'ın değindiği gibi sermayenin Musa'sı da peygamberi de "birikimdir". Sermaye devamlı bir şekilde genişlemek, büyümek zorundadır. Kapitalizm altında kapitalist meta üreticileri birbirlerinden ayrılırken bir diğer taraftan değeri yasasına tabidirler. Bu bir antagonizmaya işaret eder: Bir yandan daha fazla pazar payı ve kazanmak için üretimi verimli bir şekilde organize etmeye çabalayan kapitalist ile, toplum düzeyinde üretimin sistematik ve rasyonel olmaması arasındaki bir antagonizmadır bu. Buna kısaca anarşinin itici gücü diyoruz.

İnsanlar Neden En Saçma Şeylere İnanırlar

Film ilk etapta kesinlikle küresel iklim krizine işaret etse de bir diğer taraftan toplumdaki problemlili düşünüş biçimleri üzerine de kameranın objektifini çevirir. Bilim karşıtı faşistler ve komplo teorilerinin merkeze taşındığı bölümde dünyaya çok yaklaşan Diabisky kuyruklu yıldızı artık görünebilmektedir. Hızlı bir şekilde ''yukarıbak'' hashtagi gündem olurken komplo teoricipleri ve bilim karşıtı bilumum kaçık ''yukarıbakma'' hashtagi altında bir kampanya başlatırlarken Trump'ı andıran başkan Orlean, dünyanın karşı karşıya olduğu varoluşsal sorun üzerinden kendi kitlesini negatif şekilde kutuplaştırmaya devam eder. Dünyanın tepesinde ciddi ciddi bir kuyruklu yıldız varken bunun ''Marksistlerin

yalanı olduğunu'' söyleyen TV sunucuları, bunun Amerika'ya karşı bir komplo olduğunu söyleyen kaçıklar ve daha türlü deli saçması düşünce beliriverir. Bob Avakian geçtiğimiz yıl kaleme aldığı bir yazısında şu soruyu sorar: İnsanlar, özellikle de bu sistemden ve faşistlerin insanlık düşmanı siyasetlerinden zarar gören bu kadar çok insan neden en saçma ve berbat şeylere inanırlar, bunu şöyle açıklar:

Bunun farklı nedenleri var, ancak bunun çoğunun merkezinde bu çılgın komplo teorilerinin ve diğer bilim karşıtı inançların çoğunun görünüşte gizemli olan fenomenler için basit bir açıklama sunması gerçeği var. Bu açıklamalar genellikle kararlı bir mücadeleye ve gerçek bir fedakarlığa gerek kalmadan dünyadaki dehşetlerin bir şekilde çözülebileceği yanılsamasını sağlar. Belirli bir komplo teorisi, şeylerin ayrıntılı bir "açıklamasından" bahsetse bile, genellikle bunu basit bir şeye indirger. Bu anlayışa göre bazılarının veya pek çok kişinin kötü muamele görmesinin nedeni, bunların yaşanmasına neden olan gücü elinde bulunduran bir grup kötü insanın olmasıdır.

Fakat temel gerçek şudur: Tek tek insanların ve bir bütün olarak insanların kaderi bir komplo tarafından belirlenmez... Küçük bir kliğin, belirli bir tanrının veya tanrıların veya diğer doğaüstü güçlerin kasıtlı ve gizemli eylemleri tarafından belirlenmez... Bir grubun genleri tarafından belirlenmez. Hayır, insanların durumu karmaşık şekillerde belirlenmektedir, evet bu karmaşıktır, fakat bilim sayesinde bu anlaşılabilir ve açıklanabilir; ve bu temelde, her yerdeki tüm ezilen halkların ve nihayetinde tüm insanlığın çıkarına olacak şekilde kökten değiştirilebilir.

Bütün bunlardaki can alıcı bilimsel anlayış, insanların sistemler halinde örgütlenmiş toplumlarda yaşadıklarıdır. Bunlar, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak ve gelecek nesilleri sağlamak için birbirleriyle ve doğanın geri kalanıyla etkileşim biçimlerine dayanan sistemlerdir. Bu sistemlerin, herhangi bir bireyin veya insan grubunun hatta bu

sistemlerde egemen konumu işgal edenlerin iradesinden bağımsız belirli temel ilişkileri ve işleyiş biçimleri vardır. [ii]

Umut Yok ve Bilimsel Bir Umut Karşı Karşıya

Filmin sonlarına gelindiğinde BASH'ın kuyruklu yıldızdan maden çıkartma projesi başarısız olmuş, 2000 kişilik bir yönetici grubu uzay gemisiyle kaçarken insanlık yeryüzünden silinmiştir. McKay filmi apokaliptik bir sonla bitirerek belki de insanlara durumun ciddiyetini anlatmak istemektedir. Ancak filmin sonu da bir hayli problemlili düşünüş biçiminin bir birleşimidir.

Öncelikle filmin son sahnesi üzerinde biraz durmakta fayda var. Son sahne filme sonradan başarısız bir şekilde dahil edilen Yule karakterinin dua okumasıyla sonlanır. Yule burada inanç yolculuğundaki samimi ve hümanist bir karakter olarak filmin karanlık mizahında aydınlık bir yüz olarak karşılar bizi. Ancak bu bir hayli ucuz bir hamledir. Son tahlilde kuyruklu yıldız dünyaya çarparken Dr. Mindy'nin aile evinde bir "Son Yemek" tasvirini oluşturacak şekilde bir araya gelen karakterlerin hepsi el ele tutuşarak Yule önderliğinde dua etmeye başlarlar. Ateist olduğu belli olan Mindy ailesinin mutlu Amerikan yuvasında bu şekilde "iç ısıtıcı" bir dua sahnesinde yok oluşu beklemesi yönetmen McKay'ın dar vizyonunu da bir kere daha gösterir. Astronomide tutarlı bir şekilde bilimsel yöntem ve yaklaşımı uygulayan bu şekilde kuyruklu yıldızın koordinatlarını ve çarpacağı günü doğru bir şekilde belirleyen Dr. Mindy, son tahlilde laboratuvarından çıkar çıkmaz, bilimi de önlüğü gibi çıkartır. Bilimsel yöntem "pozitif bilimlerin laboratuvar alanına" hapsedilir, topluma uygulanamaz bir gizemli sayılar silsilesi veya karmaşık Gauss hesaplamaları gibi karşımıza dikilir. Bilimsel yöntem kapı dışarı edilir edilmez karakterlerimiz hep birlikte Tanrı'ya sığınır.

Artık sona gelindiği ve başarısız olunduğu takdirde denemiş (neyi denediği bir hayli belirsizdir) bilim insanları Tanrıyla

barış yaparak dini bir umut olarak kullanırlar. Bütün bunların tesellisini dinde bulurlar. Bob Avakian bu duruma açıklık getirir:

*Din her zaman bir “umut” veya teselli kaynağı olarak sunulmuştur. Peki din gerçekten bir umut kaynağı mıdır – yoksa özünde ve tanım gereği felç eden bir illüzyon mudur? Din, acılara yönelik teselli konseptini kendinde barındırır, başka bir dünyaya bakar ve bu diğer dünya insanların maruz kaldıkları bütün acılar için bir tür teselli sağlar. Ancak mesele şudur: İnsanların ihtiyacı olan şey bu sistem altında maruz kaldıkları acılara teselli bulmak mıdır, yoksa ayağa kalkmaları ve bu acıyı dayatan ve güçlendiren sisteme son vermeleri ve bu sayede acıya, maruz bırakıldıkları **gereksiz** acılara teselli bulma ihtiyacına daha fazla gereksinim kalmayacak bir durumu sağlamak mıdır? Bu durum Ardea Skybreak tarafından Bilim ve Devrim röportajında şu şekilde belirtilir; insanın tamamen acı çekmeyeceğini düşünmek gerçekçi değildir, fakat insanların dünyaya egemen olan bu sistemin, kapitalist emperyalizm sisteminin dinamikleri ve temel ilişkilerinden ötürü bugün dünyada maruz kaldıkları muazzam miktarda **gereksiz** acı bulunmaktadır. Ve bu acılara bir son vermek kesinlikle mümkündür ve acilen gereklidir. [iii]*

Ancak bu gereksiz acılara son vermek için sistemin radikal bir şekilde değişmesinden ziyade film büyük bir umutsuzlukla, ‘‘kıyametle’’ sonuçlanır. Buradaki problemlili salvo meseleyi ‘‘değişmez bir zorunluluğa’’ indirger. Sistemin temel dinamiklerinin değiştirilemeyeceğini, insanlığın ne yapacaksa bu sistem içerisinde yapacağını ve eğer bir şeyler başarılacaksa bu sistem altında olabileceğini söyler. Filmin daha karamsar bir okuması ise insanlığın ‘‘alinyazısının’’ tükeniş olacağını ortaya çıkartır. Bunların her ikisi de doğru değildir. Problemin kendisini çok akut bir şekilde dayattığı, bunun gerçekten varoluşsal bir kriz anlamına geldiği doğrudur. Aynı zamanda meselenin bu sistem içerisinde yöneticilerin kim

olduğundan bağımsız olarak çözülemeyeceği de doğrudur. Fakat bu bir kurtuluşun olmadığı anlamına da gelmemektedir. Bu akıllara Marx'tan bir alıntıyı getirir:

Bir kez iç bağlantı kavrandığında, mevcut koşulların daimi ve kalıcı gerekliliğine olan tüm teorik inanç, onun pratikte çökmesinden önce yıkılır.

Bob Avakian, “İnsanlık İçin Bilimsel Temelde Umut” başlıklı eserinde Marx'ın bu alıntısına değinir ve şöyle söyler:

Bu son derece önemlidir, çünkü teori ve bilimin -bilimin içinde temellenen teorinin ve devamlı olarak bilimsel yöntem ve yaklaşımla uygulanmasının- insanların maruz kaldıkları sistemin gerçek ilişkilerinin ve dinamiklerinin meydana çıkarılmasının, iç bağlantıların ve “iç işleyişlerin” önemi vurgulanmaktadır. En başta insanların maruz kaldıkları bir sistemin varlığı ve bu sistemin iç işleyişi ve dinamiklerinin ne olduğu, bunun insan toplumunun bütün bir tarihsel gelişimine nasıl uyduğu ortaya çıkarılır. (Veya daha basit bir ifadeyle, insanlar bir sistemin çerçevesi içinde yaşarlar; ki bu sistem yalnızca güçlü birileri tarafından dayatılan bir sistem değildir, bu sistem belirli bir tarihsel gelişimin sonucudur; bu sistem temel ilişkilerden kaynaklanan belirli “yasalar” doğrultusunda işler ve işlemek zorundadır, ve bu durum halk kitlelerinin her tür acıyı çekmesine neden olan çelişkilerde cisimleşir ve bu çelişkileri açığa çıkarır, bu çelişkiler sistem açısından temel ve esastır, ve bu sistemin kendisi ortadan kalkmadan bu çelişkiler de ortadan kalkmaz). Ve bu bilimsel teori bütün bunlara yönelik bir çıkış yolu olduğunu ve bu çıkış yolunun ne olduğunu ortaya koyar. [iv]

Bu çıkış yolu maddi temellerini tam da içerisinde yaşadığımız sistemden alan gerçek bir devrimdir. Bu devrim evet gerçekten de mümkündür. Bu mümkünlük şu ya da bu kişinin, sınıfın, grubun; niyetleri, iradeleri, düşünceleri ve arzularının dışında bilimsel bir temele sahiptir; çünkü devrimin

mümkünlüğünün temeli bu sistemin çelişkilerinden mütevellittir.

“Kuyruklu yıldız” yaklaşıyor, peki o yaklaşırken sen hangi tarafta olacaksın?

Dipnotlar:

[i] Ekoloji (Küresel İklim Krizi) Dosyası, Yeni Komünizm Çalışma Grubu Kolektifi, 2021

[ii]

<https://yenikomunizm.com/insanlar-nicin-en-sacma-ve-en-berbat-sacmaliklara-inanir/>

[iii] İnsanlık İçin Bilimsel Temelde Umut, Bob Avakian, 2019 (internet üzerinden okumak, indirmek için bkz.

<https://yenikomunizm.com/insanlik-icin-bilimsel-temelde-umut-bireysellikten-asalakliktan-ve-amerikan-sovenizminden-kopmak/>)

[iv] Age.